IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI UMUMTA'LIM MAKTABLARIGA MOSLASHTIRISH USULLARI.

Olimova Dilnoza Murodullo qizi

Termiz davlat pedagogika instituti,

Pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti 2-bosqich talabasi

Karimova Dilchehra Akbarali qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalarning (ICHB) umumta’lim muhitiga muvaffaqiyatli adaptatsiyasi uchun zarur bo‘lgan pedagogik, psixologik va ijtimoiy usullar tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: Inklyuziv ta’lim, adaptatsiya, imkoniyati cheklangan bolalar, individual ta’lim rejasi, integratsiya, maxsus pedagogika, ijtimoiy reabilitatsiya.

Bugungi kunda ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri — har bir bolaga, uning jismoniy yoki intellektual imkoniyatlaridan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlashdir. Inklyuziv ta’lim faqatgina maxsus ehtiyojli bolani oddiy sinfga joylashtirish emas, balki uning jamiyatga to‘laqonli moslashishi uchun sharoit yaratishdir. Adaptatsiya (moslashish) jarayoni murakkab kechib, u bir necha yo‘nalishdagi ishlarni talab etadi.Adaptatsiyaning birinchi bosqichi texnik tayyorgarlikdir. Agar bola maktab binosida erkin harakatlana olmasa, u o‘zini doimo yakkalangan his qiladi.

Arxitektura qulayligi: Panduslar, kengaytirilgan eshiklar va maxsus jihozlangan sanitariya xonalari.

Sinf dizayni: Ko‘rish qobiliyati zaif bolalar uchun kontrast rangdagi belgilar, eshitishda nuqsoni borlar uchun shovqin yutuvchi panellar.Umumiy dars rejasi maxsus ehtiyojli bola uchun og‘irlik qilishi mumkin. Shuning uchun Individual Ta’lim Rejasi (ITR) ishlab chiqilishi shart.

Mazmunni soddalashtirish: Masalan, matematik misollarni yechishda oddiy bolalar 10 ta misol bajarsa, maxsus ehtiyojli bolaga uning mohiyatini tushuntiruvchi 3 ta misol beriladi.

Vaqt limiti: Bunday bolalarga topshiriqlarni bajarish uchun ko'proq vaqt ajratiladi yoki qisqa tanaffuslar beriladi.Imkoniyati cheklangan bolalarni umumta’lim maktablariga moslashtirish – bu kompleks yondashuvni talab qiladigan jarayon. Bunda faqatgina binoni panduslar bilan jihozlash kifoya qilmaydi; eng muhimi – o‘qituvchining yondashuvi, o‘quv dasturining moslashuvchanligi va sinfdagi do‘stona muhitdir. To‘g‘ri adaptatsiya qilingan bola kelajakda jamiyatning to‘laqonli va mustaqil a’zosiga aylana oladi.O‘qituvchilarni maxsus ta'lim metodlari bo‘yicha doimiy ravishda o‘qitish, yangi pedagogik texnologiyalar va yondashuvlar bilan tanishtirish zarur.Bundan tashqari, imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun o‘qish muhitini moslashtirish zarur.Sinf xonalari, o‘quv materiallari va o‘quv texnologiyalarini imkoniyatlarga moslashtirish,ularning ta'lim jarayoniga ishtirok etishini osonlashtiradi. O‘quv jarayonini tashkil etishda ijtimoiy muhitni qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchilarni guruhlash, ko‘mak beruvchi tizimlar yaratish va o‘quvchilarning o‘zini anglash jarayonini mustahkamlash lozim.Buning uchun o'quv jarayonida individual yondashuvlar, maxsus texnologiyalar, va metodikalar samarali qo'llanilishi kerak. Bunday bolalar uchun ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishi

o'qituvchining malakasi, pedagogik yondashuvi, va ta'lim muhitining moslashtirilgan bo'lishiga bog'liq.Birinchidan, ko‘rishida muammolar bo‘lgan o‘quvchilarga maxsus ko‘rish vositalari, braille alifbosi va boshqa vizual yordamchi texnologiyalarni taqdim etish kerak. Eshitishida muammolar bo‘lgan bolalar uchun esa video materiallar, tegishli ovozli qo'llanmalar va moslashtirilgan audiotexnologiyalar ishlatiladi. Aqliy rivojlanishida muammosi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda esa,pedagoglar ta'lim jarayonini oddiylashtirish va bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali,o‘quvchilarga tushunarli va qulay bo‘ladigan ta'lim usullarini qo'llashlari lozim.Ikkinchidan, imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun sinf xonasining o‘quv jarayoniga moslashtirilgan bo‘lishi juda muhimdir. Masalan, sinf xonasining joylashuvi, yorug‘lik, ovoz darajasi va o‘quv materiallarining ko‘rgazmaliligi o‘quvchilarning o‘ziga xos ehtiyojlariga mos bo‘lishi kerak. Sinfda ko‘rgazmali va interaktiv materiallardan foydalanish, o‘quvchilarning diqqatini jalb etishda samarali yordam beradi. Bu o‘z navbatida ta'lim sifatini oshiradi.Bundan tashqari, inklyuziv ta'limni samarali amalga oshirishda jamoa yondashuvi muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilar, ota-onalar va psixologlar birgalikda ishlashlari zarur. Ota-onalar o‘quvchilarning uydagi holatini va ehtiyojlarini o‘qituvchilarga yetkazishlari kerak, shuningdek,o‘qituvchilar esa ta'lim jarayonida o‘quvchilarning barcha imkoniyatlarini hisobga olishlari lozim. Psixologlar esa o‘quvchilarning ruhiy holatini nazorat qilish va ularga qo‘shimcha psixologik yordam ko‘rsatish bilan shug‘ullanishlari kerak.

Imkoniyatlari cheklangan bolalarning, hoh u maxsus maktab, maktabgacha muassasalar bo‘lsin, hoh umumta’lim muassasalari qoshidagi sinf yoki guruhlar bo‘lsin, hoh uyda ta’lim olish bo‘lsin – o‘qitishning barcha shakllari–ta’lim sohasiga jalb qilinishi ma’lum jihatdan integratsiya jarayoni hisoblanadi, chunki o‘qish davrida va undan keyin ham bu bolalar boshqa bolalar, shu jumladan umumta’lim

muassasalarda ta’lim olayotgan bolalar bilan o‘zaro muloqotda bo‘ladilar, ularning ijtimoiy moslashuvi va jamiyatga uyg‘unlashuvi ta’minlanadi. Biroq, ta’lim olish uchun mos shart-sharoitlarni tanlash har bir bolaning va ota-onasinig huquqi hisoblanadi. Adaptatsiya — bu bolaning maktabga emas, balki maktabning har bir bolaga moslashishidir. Agar biz bugun maktablarda to‘siqsiz muhit yarata olsak, ertaga imkoniyati cheklangan shaxslar o‘z uylariga qamalib qolmay, mamlakat iqtisodiyoti va madaniyatiga hissa qo‘sha oladigan faol fuqarolarga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, imkoniyati cheklangan bolalarning umumta’lim maktablariga moslashishi — bu shunchaki ta’lim jarayoni emas, balki inson huquqlari va ijtimoiy tenglikning amaldagi ifodasidir.

Ushbu jarayonning muvaffaqiyati quyidagi uchta ustunga tayanadi:

Maktabning tayyorligi: Binolarning jismonan qulayligi va o‘qituvchilarning metodik mahorati.

Jamiyatning munosabati: Sog‘lom tengdoshlar va ota-onalarning inkluziv madaniyatni, ya’ni "ayirmachiliksiz hayot"ni qabul qilishi.

Davlat va oila hamkorligi: Doimiy psixologik qo‘llab-quvvatlash va qonuniy himoya.Agar biz bugun har bir bola uchun maktab eshiklarini teng ochsak va ularning o‘ziga xosligini hisobga olgan holda muhit yaratsak, ertaga jamiyatimizda o‘z kuchi va qadrini biladigan, mustaqil hamda baxtli avlodni ko‘ramiz. Unutmaslik kerakki, maktab bolaga emas, maktab har bir bolaning ehtiyojiga moslashishi shart.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Xoliqova, N. (2020). "Imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun ta'lim: masalalar vayechimlar." Toshkent, O‘qituvchi nashriyot.

2.Akbarova S., & Mo‘minova L. "Inkluziv ta’lim: muammo va yechimlar". Metodik qo‘llanma. Toshkent, 2018.

3.D.A. Nurkeldiyeva. "Maxsus va inkluziv ta’lim". O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2021.

4.Xudoyberdiyeva, S. (2020). "Ta'limda individual yondashuv va metodlar." Samarqand,Akademiya nashriyoti.